

Snacka om brott – en podd från Brå

Pandemins inverkan (7 april 2021)

Medverkande: Stina Holmberg, forsknings- och utredningsråd Brå.

Programledare: Monica Landergård, pressekreterare Brå.

Inledande och avslutande speakerröst: Karin Eller, Umami Produktion.

KARIN: Hur har den pågående corona-pandemin påverkat möjligheterna för rättsväsendets myndigheter att utreda och klara upp brott? I det här avsnittet av *Snacka om brott* från Brottsförebyggande rådet presenteras rapporten *Pandemins inverkan på flödet i rättskedjan*. Programledare är Monica Landergård.

MONICA: Välkommen till Brås podd *Snacka om brott*! I det här avsnittet ska vi titta närmare på coronapandemins påverkan på produktionen i rättsväsendet och vår rapport om det som publicerades i slutet av mars år 2021. Jag heter Monica Landergård och med mig har jag Stina Holmberg som är forsknings- och utredningsråd på Brå och som har arbetat med den här rapporten. Vad är det ni har tittat på i rapporten, Stina?

STINA: Vi har dels studerat vilken inverkan som pandemin har haft på den polisanmälda brottsligheten, om det finns brottstyper där anmälningarna har ökat eller minskat till följd av pandemin. Men vi har också tittat på vilka effekter pandemin har haft för rättsväsendets arbete när det gäller att utreda och klara upp de anmälda brotten.

MONICA: Vad är det ni har sett då när det gäller anmälda brott, har de gått upp eller ner?

STINA: Totalt sett är antalet polisanmälningar ganska oförändrat år 2020 jämfört med 2019. Det är en viss minskning och det är i och för sig ett trendbrott i förhållande till tidigare år eftersom man har sett en kontinuerlig ökning, men skillnaden är inte så väldigt stor. Däremot ser vi att det har varit markanta förändringar för vissa brottstyper, vissa har gått upp kraftigt och andra har gått ner kraftigt.

MONICA: Vad kan det handla om för brott då?

STINA: Brotten där anmälningarna har minskat, det är bedrägerier, misshandel mot obekant, rattfylleri och olika typer av stöld, till exempel fickstölder som det har pratats en hel del om. Sedan har vi tittat närmare på om minskningen börjar i samband med att pandemin kom eller om den började redan tidigare på året, för då är det inte så troligt att minskningen berodde på pandemin. Och vi har sett då att bedrägerierna till exempel började minska redan innan pandemin kom medan andra minskningar faktiskt började precis i samband med att corona kom till Sverige. I nästa steg har vi försökt analysera vad de här förändringarna till följd av pandemin kan bero på.

MONICA: Okej, hur då?

STINA: Vi ser två olika typer av påverkan. Det ena är att pandemin har påverkat människors beteende så att den typen av brott har blivit mindre vanligt. Den andra typen av påverkan det är att polisens sätt att jobba med att upptäcka och registrera brott har förändrats under pandemin. Och när det gäller faktiska minskningar kan man ta misshandel mellan obekanta, det är ofta förknippat med nöjesliv och alkoholförtäring och den typen av nöjesliv har ju minskat kraftigt under pandemin. Det är också färre stölder, det kan vi se, det är inte bara att polisen inte upptäcker så mycket utan det är stöldligor som har svårare att komma in i Sverige. Det är också detta att man köper mer på internet och det ger mindre utrymme för spontana snatterier vilket inte är ovanligt när det gäller snatteri. Så det är också faktiska förändringar.

MONICA: Hur var det med rattfylleri då, hur ser det ut där?

STINA: Ja när vi såg att anmälningarna om rattfylleri minskade när pandemin kom i mars så tänkte vi att det beror nog på att folk är ute och kör bil berusade i mindre utsträckning, de stannar hemma på grund av pandemin. Men det visade sig att det var inte förklaringen, utan förklaringen var att polisen i samband med att pandemin kom gick ut med riktlinjer att man inte skulle göra några rattfyllerikontroller,

sådana där generella kontroller, på grund av risken att man då sprider smitta. Så det är i och för sig möjligt att folk kör mindre berusade nu men det vet vi inte, eftersom polisen inte gör några kontroller.

MONICA: Nu har du pratat lite om brott där anmälningarna har minskat men hur ser det ut där anmälningarna har ökat, vad kan det handla om för brott?

STINA: Det gäller främst narkotikabrott, bidragsbrott och skadegörelse. Även här trodde vi först att ökningarna berodde på pandemin, till exempel att det blir mer skadegörelse när det är hemundervisning för barn, att det är mindre vuxenkontroll då och att de är ute på stan och kanske förstör saker. Och vi tänkte att de ekonomiska stöd som kom till följd av pandemin skulle kunna leda till mera fusk, mer tillfällen till fusk.

MONICA: Stämde det då?

STINA: Nej, när vi tittade närmare på det visade det sig att det rör sig inte om några rejäla brottsökningar utan i förändringar i hur de här anmälningarna hanteras. Om man tar till exempel skadegörelse så ökade anmälningarna dramatiskt under sommaren 2020 och det var främst en ökning i Stockholm som förklarade det hela. Då kontaktade vi Stockholms lokaltrafik, för det är oftast de som gör de flesta anmälningarna om klotter, och frågade dem vad det här beror på. [De svarade] "nej men vi har inte anmält fler skadegörelsebrott i år, vi har jobbat jättebra med skadegörelse och fått bukt med det problemet så vi förstår inte varför det har ökat". Men då visade det sig att det polisområde som är ansvariga för att registrera de inkomna anmälningarna om skadegörelse, det är Norrtälje polisområde och där ligger Arlanda där poliser typmässigt har mycket arbete. Men när flyget i stort sett försvann då hade de inte så mycket att göra och hade då tid att sitta och registrera gamla anmälningar om skadegörelse. Polisanmälda brott, förändringar i dem kan betyda ganska mycket och man ska vara väldigt försiktig med att tolka det som att "jaha, brottsligheten har ökat". Så var det inte i det fallet.

- MONICA: Det är ett väldigt bra exempel på hur viktigt det är att vara noga med att titta på vad som döljer sig bakom ökningarna och minskningar när det gäller anmälningar av brott, helt enkelt.
- STINA: Verkligen.
- MONICA: Men de övriga brotten då, narkotika och bidragsbrott till exempel, hur ser det ut där?
- STINA: Ökningen av de mindre allvarliga narkotikabrotten som vi ser år 2020, det tror polisen främst beror på att det är lättare att upptäcka narkotikamissbrukare ute på offentliga platser när det är färre andra människor ute och rör sig, då ser man dem tydligare. Och att ökningen av bidragsbrott beror på att Försäkringskassan främst, men även andra myndigheter, har fått mer resurser för att jobba med att upptäcka och anmäla fusk.
- MONICA: Om vi ska gå över till andra brottstyper, någonting som har diskuterats mycket under pandemin det är det här med våld i hemmet och mer hemarbete, större ekonomiska påfrestningar i många familjer. Att det kan leda till att kvinnor, främst då, utsätts för mer våld i hemmet. Har ni kunnat se om det har blivit så?
- STINA: Det är en viktig fråga att studera för det har verkligen funnits farhågor om det. Men tyvärr så är inte polisens rutiner när det gäller att koda och registrera olika typer av våld så bra att man kan urskilja just om våld mot kvinnor har ökat, för det kodas på samma sätt som om det är andra typer av relationer inom en familj. De har blivit bättre nu år 2020 på att registrera korrekt, men då blir det också svårt att veta om det är en reell ökning i förhållande till år 2019. Då kommer också den svårigheten, som länkar till det vi talade om, att pandemin kan inte bara ha förändrat antalet brott utan också benägenheten bland kvinnor att anmäla det de har utsatts för. För som vi sa då, pandemin kan ha lett till ökade ekonomiska svårigheter, arbetslöshet. Och då kan man som kvinna kanske vara mindre benägen, om man har blivit mer ekonomiskt

beroende av sin man till exempel, att anmäla honom för misshandel. Så det är svåra frågor.

MONICA: Finns det några andra källor man kan använda?

STINA: Nej, tyvärr finns det ännu inga vetenskapliga studier som belyser det här. Men statistik från kvinnoorganisationen Alla Kvinnors Hus visar inte på någon ökning i antalet kvinnor som har sökt hjälp med boende eller antalet kvinnor som har ringt till Alla Kvinnors Hus och bitt om hjälp. Sedan gjorde Dagens Nyheter en undersökning i höstas där de frågade alla kommuner om de såg tecken på ökning i antalet kvinnor som utsatts för våld och de flesta kommuner såg inte någon sådan ökning. Så vi har inget underlag för att våga uttala oss i frågan men vi behöver följa den närmare.

MONICA: Om vi ska gå över till den del av rapporten som handlar mer om rättsväsendets arbete med att utreda och klara upp brott under pandemin, vad har ni sett där?

STINA: Bakgrunden till den studien var att det fanns farhågor när pandemin kom, att det här skulle leda till försämringar i rättsväsendets möjligheter att arbeta med att klara upp brott. Att det skulle leda till ökade sjukskrivningar och restriktioner när det gäller möjligheten att utreda brotten. Därför tittar vi närmare på om volymen när det gäller utredda och lagförda brott har förändrats under år 2020 jämfört med 2019, och det gäller både polisens utredningar, Åklagarmyndigheten och domstolarnas arbete.

MONICA: Vad såg ni där då?

STINA: Vi såg faktiskt motsatsen till det vi befarade. De har ökat sin produktion av utredda och lagförda brott ganska påtagligt jämfört med år 2019. Det handlar om en ökning i antalet brott som polisen har överlämnat till åtal och antalet brottsmisstankar som har blivit lagförda av Åklagarmyndigheten, en ökning med 6 % i bägge fallen vilket rör sig om 10 000 nya lagföringar. Det är inte så lite. Även domstolarna har ökat

sin produktion med ungefär 6 000 brottmål år 2020 jämfört med 2019, så det är ganska tydliga siffror.

MONICA: Men kan man veta att ökningen hänger ihop med pandemin eller kan det inte ha några andra orsaker?

STINA: Vi har naturligtvis frågat myndigheterna om detta och det vi ser när det gäller samtliga myndigheter det är att fortbildningarna, som normalt inte är helt obetydliga i omfattning, de har i stort sett helt ställts in år 2020 på grund av risken för smitta. Det betyder att fler är på plats och kan jobba med utredningarna. Sedan när det gäller polisen ser vi att de har haft en hel del arbetsuppgifter som har försvunnit, om man säger så. Väldigt många kommenderingar som polisen kallas till under ett normalt år har försvunnit, ta bara alla fotbollsderbyn som kräver väldigt mycket poliser både före och under och efter, alla sådana stora idrottsevenemang. Demonstrationer har i stort sett upphört, statsbesök, allt sådant som kräver poliser är i stort sett borta år 2020. Det betyder att de kan arbeta med andra uppgifter, till exempel att lägga ner mer tid på att göra så kallade förstahandsinsatser när de upptäcker ett brott. Om de kommer till en misshandel på stan till exempel, då har de nu mer tid att förhöra direkt på plats och kolla om det finns teknisk bevisning vilket de ofta inte hinner i vanliga fall, och det påverkar möjligheten att klara upp brottet.

MONICA: Vet du om det har blivit fler poliser på gatan under pandemin, har de omfördelat resurserna på det sättet?

STINA: Ja det här är poliser som är ute i yttre tjänst och då har de kunnat arbeta med den här typen av saker eller vara ute på gatan. Nu har inte polisen räknat detta exakt vilka arbetsuppgifter de har men de ser själva vilka arbetsuppgifter som har försvunnit. Och en sådan sak som att passhanteringen inte är lika omfattande, folk behöver inget pass när de inte kan resa utomlands och då kan de poliserna hjälpa till med administrativa uppgifter i utredningar till exempel.

MONICA: Jag funderar på det du sa om att antalet rättegångar har ökat och så men hur ser det ut under pandemin, har det inte varit svårt att genomföra rättegångar under pandemin, med hänsyn till smittorisken?

STINA: Jo, under våren var det faktiskt många domstolar som ställde in planerade rättegångar på grund av risken för smitta. Men allt eftersom har domstolarna hittat nya vägar att genomföra rättegångarna. Det handlar både om att i större utsträckning genomföra dem med hjälp av video men också att, så långt det går, genomföra målet på handlingarna som det heter, att man inte behöver samla folk. Det har lett till en ökning i antalet rättegångar. Men man kan också se att antalet avgjorda mål i domstol ökade först under hösten, vilket tyder på att man har behövt en tid för att anpassa sig till de nya arbetssätten.

MONICA: Har ni sett någon skillnad på vilken typ av rättegångar det är som har ökat?

STINA: Den ökning av antalet avgjorda mål som man ser den avser främst enklare mål. Större, mer komplexa mål har i stor utsträckning skjutits upp under år 2020 eftersom de är svårare att genomföra. Men samtidigt ser vi nu att den stora Vårbyrättegången genomförs, även om vad jag förstår så är det en logistisk utmaning att genomföra en så stor utredning och en så stor rättegång som den, nu under pandemin.

MONICA: Hur ser det ut med lagföringar, om vi ska hoppa till det, har det ökat för alla typer av brott eller är det vissa typer som dominerar där?

STINA: Ökningen tycks i huvudsak avse enklare ärenden, som narkotikabrott och enklare bedrägerier, där det är polisen själv eller någon annan myndighet som har gjort anmälan. Däremot ser man ingen påtaglig ökning när det gäller lagföringar av grova brott, som grov misshandel eller skjutningar eller så.

MONICA: Avslutningsvis, en sista fråga Stina. Om du vågar dig på att sja någonting om framtiden, tror du att den här positiva effekten när det gäller utredda och uppklarade brott håller i sig eller kommer den att minska igen?

STINA: Det är svårt att sia om. Det är viktigt att myndigheterna börjar fortbilda sina medarbetare igen, det är viktigt för att upprätthålla kvaliteten i arbetet. Så den tidsvinsten bör inte hålla i sig. Men samtidigt tror jag att pandemin i viss utsträckning bidragit till att man hittat sätt att effektivisera arbetet utan att rättssäkerheten har blivit lidande. Det gäller till exempel att i större utsträckning ha digitala möten, som tenderar att inte dra ut på tiden lika länge på tiden som möten "in real life" och att utnyttja video i domstolsförhandlingar så att man slipper resor även där. Sedan kan man också tänka sig att polisen har blivit bättre på att vidta förstahandsinsatser när de direkt upptäcker ett brott och att detta är någonting som är en slags kompetensutveckling, som kan fortsätta även efter pandemin. För det är någonting som man verkligen satsar på inom polisen, att göra rätt från början. Så jag ser lite positivt på framtiden.

MONICA: Tack Stina Holmberg, för att du var med och delgav din kunskap på det här området, jätteintressant att lyssna på. Och tack till dig som har lyssnat på den här podden från Brottsförebyggande rådet!

KARIN: Du har hört *Snacka om brott* från Brå, idag om pandemins inverkan på flödet i rättskedjan. Programledare var Monica Landergård som är pressekreterare på Brå och avsnittet producerades av Umami Produktion. Fler avsnitt hittar du där poddar finns och på Brås hemsida. Och du får gärna dela podden i sociala medier!